

Jacek
GZELLA*

**Tematyka prasowa podczas
obrad V Ogólnopolskiej
Konferencji Naukowej
„Niewygodne dla władzy.
Ograniczanie wolności słowa”
(Toruń, 18–19 października 2018)**

*Press themes in the 5th National Conference
'Inconvenient for the Authorities: Restrictions
of free speech' (Toruń, 18–19 October 2018)*

W dniach 18–19 października 2018 r. na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu odbyła się konferencja „Niewygodne dla władzy. Ograniczanie wolności słowa” zorganizowana na Wydziale Nauk Historycznych przez pracowników Instytutu Informacji Naukowej i Bibliologii. Ośrodek toruński już tradycyjnie zaprosił badaczy zajmujących się sprawami cenzury, wolności słowa oraz podstawami prawnymi jej ograniczania, a także kontroli treści do zaprezentowania własnych dociekań naukowych w tych kwestiach. Intencją organizatorów, jak napisano w zaproszeniu na konferencję, było „poznanie mechanizmów służących kontroli słowa, praktycznych przejawów działalności organów władzy za tę kontrolę odpowiedzialnych oraz możliwych skutków wprowadzanych ograniczeń bez względu na to, kiedy i gdzie miały miejsce”. Uwzględniając zmiany zachodzące we współczesnych mediach organizatorzy zrezygnowali z ograniczeń chronologicznych w zakresie podejmowanych zagadnień, co było widoczne w tematyce czterech poprzednich spotkań.

Pierwsza konferencja w Toruniu poświęcona tematyce wolności słowa, zatytułowana „Niewygodne dla władzy. Ograniczanie wolności słowa w Polsce w XIX

* <https://orcid.org/0000-0003-1197-9683>

i XX wieku” odbyła się w dniach 18–19 listopada 2008 r. Po raz drugi spotkano się 4–5 listopada 2010 r., trzecia konferencja trwała od 8 do 9 listopada 2012 r., czwarta w dniach 23–24 października 2014 r. Po czterech latach, po raz piąty podjęto rozważania na temat różnorodnych przejawów ograniczania wolności słowa w dniach 18–19 października 2018 r.

Wśród uczestników konferencji znaleźli się badacze z ośrodków akademickich i instytucji naukowych z całego kraju. Toruń gościł pracowników: Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie, Uniwersytetu w Białymstoku, Uniwersytetu Warszawskiego, Uniwersytetu Śląskiego, Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach, Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Uniwersytetu Wrocławskiego, Uniwersytetu Łódzkiego, Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, Biblioteki PAU w Krakowie, Instytutu Pamięci Narodowej w Szczecinie, Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu, Biblioteki Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie, Biblioteki Pedagogicznej w Toruniu oraz Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu.

Należy zaznaczyć, że wśród uczestników piątego spotkania byli goście toruńskich konferencji, którzy nie pierwszy raz zaprezentowali w grodzie Mikołaja Kopernika wyniki swoich badań. Wielokrotnie gościli w Toruniu: Jolanta Chwastyk-Kowalczyk, Beata Konopska, Grzegorz Nieć, Piotr Nowak, Marta Pękalska, Michał Rogoź, Grażyna Wrona. Cieszy jednak fakt, że do Torunia przybyli również nowi referenci, zainteresowani tematyką konferencji, deklarujący obecność w przyszłości.

Uczestników konferencji powitał w Toruniu i Uniwersytecie Mikołaja Kopernika dziekan Wydziału Nauk Historycznych prof. dr hab. Stanisław Roszak, który podkreślił znaczenie i rolę prowadzonych w Instytucie Informacji Naukowej i Bibliologii badań prasoznawczych, w tym również tych poświęconych cenzurze, procesom prasowym i ograniczeniom wolności słowa.

Podobnie jak w latach poprzednich, w programie piątego toruńskiego spotkania znalazło się kilka wystąpień plenarnych poświęconych cenzurze prasy i kontroli treści w mediach. W trakcie obrad plenarnych zapoczątkowała je prof. dr hab. Grażyna Gzella referatem „Procesy prasowe redaktorów «Gazety Gdańskiej» z lat 1891–1914”, w którym scharakteryzowała powody 30 procesów wytoczonych redaktorom odpowiedzialnym tego pomorskiego periodyku, efektem których były kary grzywny w wysokości 2430 marek oraz łączne wyroki w wysokości roku, 8 miesięcy i 3 tygodni więzienia. Z kolei prof. dr hab. Grażyna Wrona, na przykładzie czasopism krakowskich z lat 1918–1939, wskazała jak ważne źródło w badaniach historycznych, także w odniesieniu do funkcjonowania cenzury, stanowi prasa. Kierunki polityki literackiej tygodnika „Przyjaciółka” z lat 1948–1989 odtworzyła dr Katarzyna Wodniak. Mediom elektronicznym poświęcone było wystąpienie prof. dr hab. Jolanty Chwastyk-Kowalczyk. W referacie „To nie jest Trójka, którą kochaliśmy...” Autorka zaprezen-

towała przemiany, jakie dokonały się w programie III Polskiego Radia w ostatnim czasie, wskazała rozszady personalne będące wyrazem niezgody na przewencyjną cenzurę decydentów programowych stacji.

Kolejne referaty prezentowano w sekcjach. Kwestie dotyczące prasy poruszano w sekcji pierwszej. Obrady w niej zainaugurował dr Piotr Rudera referatem „Kontrola słowa w czasopiśmie ogólnoinformacyjnych Torunia w dwudziestolecie międzywojennym”. Zdaniem Autora „część czasopism w okresie dwudziestolecia międzywojennego bez skrępowania podjęła się krytyki politycznej, mimo że sytuacja społeczno-polityczna uległa diametralnej zmianie” i z tego powodu jej twórcy musieli borykać się z ograniczeniami aparatu państwowego w zakresie wolności słowa i prasy. Kolejny referat, mgr. Marcina Żyndy, poświęcony został numerom grudziądzkiego i katowickiego „Szczotka”, pisma humorystycznego, na łamach którego dostrzeżono zjawisko „choroby cenzury”. Autor wykazał jak „niepoważne” treści były poważnie traktowane przez władze sanacyjne. Z kolei mgr Ewelina Godlewska scharakteryzowała problemy z cenzurą redakcji wydawanego we Francji i Wielkiej Brytanii pisma kierowanego do żołnierzy pt. „Polska Walcząca”. Dla zobrazowania problematyki Autorka posłużyła się przykładami ingerencji cenzorów wojskowych w treści zamieszczone w periodyku. Zasadami funkcjonowania radiofonii III Rzeszy zajął się dr hab. Sebastian Fikus. Zdaniem referenta reguły obowiązujące dziennikarzy i twórców audycji powodowały, że „społeczeństwo niemieckie miało groteskowe wyobrażenia o polityce państwa i prowadzonej wojnie”. Próby odpowiedzi na pytanie czy „Wydawanie prasy przez władze jednostek samorządu terytorialnego [jest — dop. J.G.] zagrożeniem dla wolności prasy?” podjęła się mgr Klaudia Dąbrowska. Autorka wykazała, że wydawanie wszelkiej prasy przez władze jednostek samorządu terytorialnego budzi wiele wątpliwości. Zastrzeżenia dotyczą zgodności z normami konstytucyjnymi i przepisami ustawy z dnia 26 stycznia 1984 r. Prawo prasowe.

Drugiego dnia obrad wśród wygłoszonych referatów znalazły się również wystąpienia poruszające kwestie funkcjonowania w warunkach cenzury i kontroli treści prasy i mediów. Dr Przemysław Benken zaprezentował działania podejmowane przez polski aparat bezpieczeństwa wobec tzw. nielegalnych radiostacji działających na terytorium Czechosłowacji, przed i w trakcie operacji „Dunaj” w 1968 r. O poprawności politycznej w niemieckim prasowym dyskursie migracyjnym (na łamach opiniotwórczych dzienników ogólnoniemieckich) mówił dr Adrian Madej. Przykłady ograniczania wolności słowa w Turcji za rządów Partii Sprawiedliwości i Rozwoju przedstawiła mgr Klaudia Ohnsorge. W kraju tym zlikwidowano prawie 200 niewygodnych dla rządu mediów oraz aresztowano blisko 80 tysięcy obywateli, w tym kilkunastu dziennikarzy. Dr hab. Ewa Danowska prezentując sylwetkę Konstantego Majeranowskiego — cenzora Wolnego Miasta Krakowa, przybliżyła szczególnie gorliwe jego ingerencje w treści, m.in. zamieszczane w prasie.

Nowy zakres tematyczny toruńskich konferencji to wystąpienia mgr Weroniki Kortas i mgr. Piotra Chmielewskiego. Kortas mówiła o „Autocenzurze w społecznościach internetowych”, Chmielewski zaś o „Przeciwdziałaniu cenzurze w Internecie”.

Zakres tematyczny i chronologiczny referatów przedstawionych podczas obrad był bardzo szeroki. Wiele miejsca poświęcono sprawom prasy i mediów w kontekście ich kłopotów z cenzurą i walką o wolność słowa. Na zakończenie organizatorzy, ale także uczestnicy toruńskiego spotkania wyrazili nadzieję, że spotkania będą kontynuowane i wszyscy będą mieli okazję spotkać się kolejny raz za dwa, trzy lata, aby przedstawić nowe, własne ustalenia na tematy „Niewygodne dla władzy”.